

Fotografija

VYTAUTAS BRĖDIKIS

VYTAUTAS BRĖDIKIS: KŪRYBA FOTOMENO IR KITŲ MŪZŲ HAREMO PRIEGLLOBSTYJE

Vytautas Brėdikis: Creative Work in the Sanctuary of Photo Art and in the Harem of the Other Muses

Vytautas BRĖDIKIS was born in 1930 in Biržai. In 1955 he graduated as an architect from Vilnius Institute of the Fine Arts. From 1984 he was a professor. From 1988 till 1993 he was a rector of Vilnius Academy of the Fine Arts and authored fifty-six architectural projects. He was awarded many prizes among which are: the Lenin prize in 1974, the USSR Council of Ministers prize in 1975, and the Lithuanian Government Prize in 1984. Also he was decorated with the Lithuanian Duke Gediminas order of the third degree, the medal of Lithuanian independence, the Golden order of a "Knight of Architecture". Brėdikis is a member of the Santara Council of Nation's House and of the Board of Žuvininkai Union.

Vytautas BRĖDIKIS gimė 1930 m. Biržuose, 1955 m. baigė VDI architektūros specialybę, nuo 1984 m profesorius, nuo 1988 iki 1993 m. VDA rektorius. 56 architektūrinių projektų aut. ar autorinių kolektyvų narys. Apdovanotas Lenino premija (1974), TSRS MT premija (1975), Lietuvos valstybine premija (1984) ir kitomis premijomis. Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino III laipsnio ordino kavaliereus, Lietuvos nepriklausomybės medalis, Lietuvos architektų sąjungos auksinis „Architektūros Riterio“ ordinas, Tautos namų santaros tarybos narys, Žuvininkų sąjungos valdybos narys.

SUMMARY

The article considers the main stylistics tendencies of artistic photography of the famous architect, Vytautas Brėdikis. It focuses on the relatedness between his photography and the art of architecture. The article underlines three major tendencies: 1) the search for new artistic solutions and representational effects; 2) the sets of Vilnius architectural physiognomy; 3) the cycles of various pictures of the seasons and of animals. The latter is undoubtedly the crown jewel of his artistic work. The article analyzes their most characteristic features in each considered photo.

RAKTAŽODŽIAI: Vytautas Brėdikis, Lietuvos fotografija, menų sąveika, stilius, eksperimentinė fotografija, vaizdas.

KEY WORDS: Vytautas Brėdikis, Lithuanian photography, interplay of arts, style, experimental photography, picture.

SANTRAUKA

Straipsnis skirtas garsaus architekto Vytauto Brėdikio pagrindinių meninės fotografijos stilistinių tendencijų aptarimui. Dėmesys sutelkiamas į pagrindinius jo fotomeno savitumą apsprendusius veiksnius, ilgamečio darbo architektūros srityje poveikį stilistinei evoliucijai. Remiantis konkrečiais kūriniais, išskiriamos Brėdikio kūrybą vienijančios trys pagrindinės tendencijos: 1) eksperimentinė fotografija su naujais formalių sprendimų ir efektų ieškojimais; 2) Vilniaus architektūrinės fizionomikos vaizdų serijos; 3) gamtos vaizdų ir gyvūnų ciklai. Straipsnyje analizuojami šių tendencijų charakteringiausi bruožai, parodoma, kaip jie skleidžiasi konkrečiose fotografijose.

Straipsnis skiriamas subtilaus gamtos grožio dainiaus, daugybės architektūros premijų laureato Vytauto Brėdikio ilgamečio darbo meninės fotografijos srityje aptarimui. Šios išvalgios asmenybės sukurti fotografijų ciklai yra neatsiejami nuo asmenybės, konkrečių intelektualinės ir kūrybinės biografijos vingių, kurie paliko gilų rėžį kūryboje. Jo nedemonstruojamas žmogiškos savigarbos jausmas ir padorumas kriziniais atvejais, kai reikėjo rizikuoti savo kailiu, niekuomet nekėlė abejonių. „Koks žmogus – tokia ir kūryba“ – sako sena kinų patarlė. Šiame glaustame teiginyje stebėtinau daug gyvenimiškos tiesos, kadangi asmenybės mastelis, jo humanitarinė erudicija, estetinio imlumo jausmas neišvengiamai palieka pėdsakus visose žmogaus kūrybinės veiklos srityse. Kūrybiškumas sudaro šios asmenybės giliausią savastį ir ši savybė atsiskleidžia ne tik didžiųjų architektūrinių objektų, mažosios architektūros statinių, tačiau netgi unikaliųjų žvejojimo objektų: įvairių blizgių, voblerių, dirbtinių muselių ir daugybės skirtingų pagalbinių žvejojimo prietaisų konstravime ir tobulinime. „Kūryba, – rašo savo esė rinkinyje „Žavingos užrašytos mintys“ Brėdikis, – tai ir igimtas poreikis, ir kartu prievartinė žmogaus veikla. Siekis ir pastangos keisti ir tobulinti mus supančią

aplinką, o tuo pačiu ir save, manau ir yra gyvenimo prasmė... Meninė, o dalinai ir estetinė – taikomoji kūryba, tai tarsi civilizuo-tas turnyras arba dvikova tarp seksualumo galią demonstruojančių varžovų...“ Šioje išvalgoje profesorius neabejotinai teisus, kadangi tiek kūrybiškumas, tiek ir seksualumas išplaukia, kaip taikliai pastebėjo Arthuras Schopenhaueris, o vėliau conceptualizavo psichoanalizės pradininkas Sigmundas Freudas, iš tų pačių galimų nesąmoningų biologinių versmių.

Prigimtinis Brėdikio gaivališkumas ir biologinė energetika paaiškina išskirtinių dėmesį įvairioms kūrybinės raiškos formoms. Jis niekuomet netilpo į vienos kūrybinės raiškos srities rėmus, o nuolatos blaškėsi tarp įvairių potraukių. Be architektūros, kuri pasiglemžė didžiąją jo energijos dalį, jis garsėjo kaip rafinuotas laišinių žuvų žvejybos specialistas, subtilus foto meistras, savitas į šaržuotą stilių linkęs piešėjas, puikus studentų mėgstamas pedagogas, linkstantis į filosofinę metafiziką, kurią ironiškai pavadino „šuniškomis mintims“. „Daug metų, – rašo jis, – teko draugauti su dviem nuostabiom kalytėm, Megute ir Meškute. Man jos padėjo suprasti, kas yra tikra, o ne apsimestinė draugystė, prisirišimas ir ištikimybė. Jų akivaizdžiai demonstruojamas džiaugsmas, nepaprastas atlaidumas ir pastovus noras bendrauti išpro-

vokavo ir „šuniškų eilių“ atsiradimą. Tai dažniausiai bendrų pasivaikščiojimų metu patirtų išpūdžių užrašymas net ir Šuniui suprantama forma...“

Brėdikio metafiziniuose apmąstymuose daug subtilių pastebėjimų apie gyvenimą, mus supantį gamtos pasaulį, urbanizuotą aplinką, žmonių santykius, meninės kūrybos procesą, meno kūrinius ir daugybę kitų kūrėjui svarbių problemų. Aistringa meile gamtai, nonkonformizmu, požiūriu į šunį kaip ištikimiausią bičiulį, minties aštrumu, nepaprasta meile pirmapradžiam gamtos grožiui, paprastiems žmonėms, vos ne mistinės prasmės kupinam žuvų pasauliui ir daugybe kitų asmenybės bruožų jis primena gaivališką mūsų poezijos genijaus Sigito Gedos asmenybę. Charakteringais Brėdikio bruožais laikyčiau užaštrintą nedemonstruojamą savigarbos jausmą, galingą biologinę energiją apvaldančią valią, vidinį nuoseklumą savo gyvenimiškuose nuostatuose ir darbuose. Čia tikriausiai charakterio bruožuose paliko savo pėdsakus ir disciplinuotumo reikalaujantis ilgametis darbas architektūros baruose. Būdamas vienu iškiliausių mūsų šalies architektų, išleidusių į pasaulį plejadą šios srities specialistų, šis gamtą dievinantis daoizmui artimas savo dvasia kūrėjas jau subrendęs pasinėrė į fotografijos meno subtilybes.

Straiptinyje sąmoningai atsiribota nuo Brėdikį išgarsinusių architektūros kūrinių, ir pagrindinis dėmesys sutelktas būtent į mažiau pažįstamą plačiau visuomenei daugiabriaunės asmenybės kūrybinės raiškos sritį – meninę fotografiją. Ji aprėpia įvairias gamtos pasaulio,

žmogų supančios aplinkos ir kasdienio gyvenimo sritis. Brėdikiui būdingas ciklinis ar, kitais žodžiais tariant, serijinis mąstymas. Pamatęs jo dėmesį patraukusį objektą, jis, kaip chirurgas, siekia jį išpreparuoti, atskleisti kitas daugeliui neregimas jo puses, pro išorinį lukštą prisiskverbti iki esmės pažinimo. Iš čia plaukia jo foto lakštų serijoms būdinga ambivalentiška poetika, kur po išoriniu sluoksniu slepiasi kita, subtilios užuominos užmaskuota, esmė. Brėdikiui nepaprastai svarbus fotografijoje yra kompozicinis sprendimas, koloritas ir vyraujančios nuotaikos perteikimas.

Daugybė jo fotografijos ciklų siejasi su architektūra ar kitais urbanizuotos erdvės elementais, tačiau geriausieji iš jų pirmiausia yra kupini aistringos meilės gamtai, nuolatinei metų sezonų kaitai, Dzūkijos miškams, charakteringais siluetais išsiskiriantiems medžiams, upėtakių pamėgtiems skaidriems upeliams, mistinių paslapčių kupinam žuvų, paukščių ir kitų gyvių pasauliui. Reiškiantis fotografijos srityje jam, kaip dažnai būna gyvenime, praverė per daugelį metų darbo architektūros srityje sukauptą patirtis, išugdytas puikus kompozicijos, iškalbingos detalės ir visumos santykių jausmas. Apskritai, kaip teko pastebėti, kad į vaizduojamosios dailės sritis iš architektūros atėję menininkai išsiskiria subtilesniu kompozicijos, struktūros, formalių aspektų ir giliu bet kokio meno esmę sudarančiu grynai muzikališkos architektonikos jausmu.

Brėdikis sukūrė daugybę skirtingų foto lakštų, atspindinčių didžiai asmeninę santykį su išoriniu pasauliu. Vieni

vaizduoja Vilniaus miesto panoramas, senamiestį, priemiesčius, parkus, Neries pakrantes ir tiltus, charakteringus miesto architektūros ansamblius, kiti – provincijos miestelių ir kaimų kasdienybę, tretį – etnografinio pobūdžio vaizdus, ketvirtį – natūralios nuolatos besikeičiančios ir įvairiomis spalvomis žavinčios gamtos apraiškas, penktį – upėtakiautojų ir keliautojų upėmis epizodus, šeštį – Lietuvos miškų ir vandenių poetiką, septintį – įvairias gamtoje besiskleidžiančias gyvybės apraiškas ir pan. Jo gausiuose fotografijų rinkiniuose taipogi aptinkame daugybę kelionių po įvairias užsienio šalis įkvėptų ciklų. Iš sukurtų foto lakštų gausos galime išskirti kelias pagrindines ryškiausiai atskleidžiančias jo estetinių nuostatų savitumą pakraipas: 1) eksperimentinės fotografijos su naujų, netikėtų, formalių sprendimų ir efektų ieškojimais; 2) Vilniaus architektūrinės fizionomikos vaizdų serijas ir 3) neabejotinai vertingiausią, jo, kaip fotomenininko, kūrybos dalį, sudarytą iš įvairių, dažniausiai miškingos Dzūkijos gamtos vaizdus ir gyvius vaizduojančių, ciklų.

Pirmosios pakraipos kūriniuose į pirmą eilę dažniausiai iškyla ne tiek su architekto, kiek su dailininko profesija (čia labai pravertė architektūros studijų su daugybe dailės disciplinų Dailės institute įgyta patirtis) susiję kompoziciniai ir formalūs uždaviniai, kurie kalba apie svarbią kiekvienam profesionaliai žvelgiančiam į savo kūrybą menininkui platinę meno kūrinių pusę. Aptariamos pakraipos Brėdikio foto lakštai savo kompoziciniais ir erdviniais sprendimais kartais primena tapytojo Jono Švažo ga-

lingos ekspresijos kupinas industrinių motyvų monumentalias formas. Tačiau Brėdikio darbuose perteikiamos erdvėje besiskleidžiančios struktūros yra sterilesnės, santūresnės, tarsi stipriau paveiktos skandinaviško dizaino ir japonų santūrios spalvų estetikos. Iš šios pakraipos darbų tikriausiai kaip geriausių formos vientisumu reikėtų išskirti įvairius tiltų konstrukcijų atspindžius vandenyje ir įvairių modernių architektūros statinių elementų netikėtai pateiktus kompozicinius sprendimus. Minėti darbai savo kompoziciniais ir spalviniais sprendimais tiesiogiai siejasi su modernia stambiųjų formų Brėdikio architektūra (VDA naujasis korpuso fasado eksterjeras) ir kai kuriais mažosios paminklinės architektūros sprendimais.

Pirmosios pakraipos kūriniams reikėtų priskirti ir remiantis kiek kitokiais kombinuotos „patobulintos“ tikrovės principais sukurtas foto lakštų serijas, kuriuose itin akivaizdžiai atsiskleidžia Brėdikiui būdingas kompozicijos jausmas. Tai išmoningai ir meistriškai sukonstruoti artimesni spalvotos grafikos tradicijai kūriniai, pavyzdžiui, *Dviejų simetriškų medžių dialogas* (1996) ir *Vandens stichija: Kenos upelio intakas* (1998). Juose autorius siekia kuriamo naujo paveiklo struktūroje maksimaliai harmoningai subalansuoti dviejų skirtingų vaizdinių santykius, pasitelkdamas santūraus kolorito ar dekoratyvių amebinių formų teikiamas meninės išraiškos galimybes. Pirmasis iš aptariamų fotolakštų kupinas energetinės įtampos, kurią skleidžia tarp medžių esančios sprogstančios debesų formos, o antrasis išsiskiria harmoningu muzikalumu.

Atskirą ne mažiau svarbią jo foto lakštų grupę sudaro Vilniaus miesto architektūrinei fizionomikai skirti darbai, iš kurių išsiskiria panoraminiai, iš aukštesnio regėjimo taško fiksuoti, Vilniaus senamiesčio vaizdai. Ir šioje darbų serijoje pirmiausia į akis krinta akylus puikaus architekto kompozicijos meistro žvilgsnis, kadangi lakštai iškart išsiskiria nepriekaištingais kompoziciniais sprendimais. Juose nėra nieko nereikalingo. Šio tipo darbuose galime išskirti dvi skirtingas pakraipas. Pirmoje viešpatauja ramus subalansuotas išorinio stebėtojo žvilgsnis: pagrindinis autoriaus dėmesys yra sutelkiamas į panoraminio vaizdo vientisumo ir architektūrinių formų muzikalumo perteikimą. Charakteringiausiai aptariamo stiliaus pavyzdžiais galime laikyti du vaizduojamus tuos pačius ir kartu skirtingus panoraminis foto lakštus: *Vilniaus senamiesčio panorama pavasarį* (1996) ir *Vilniaus senamiesčio panorama žiemą* (1994) iš Misionierių bažnyčios pusės. Panoramos fotografuotos iš to paties regos taško, tik skirtingu laiku. Tas pats motyvas, tačiau koks skirtingas traktavimas ir, svarbiausia, nuotaikos perteikimas.

Antrojo tipo darbuose viešpatauja ekspresyvus žvilgsnis į Vilniaus miesto architektūrinį veidą, jo charakteringiausias detales. Čia pagrindiniais kompozicinį sprendimą organizuojančiais elementais tampa pabrėžtinai ekspresyviuos muzikalios architektūrinių ansamblių detalės. Charakteringiausi darbai yra *Senamiesčio vėjarodžių ir dekoratyvių kryžių ant Onos bažnyčios stogo muzika* (1998), *Bernardinų bažnyčios arka* (2000), *Jonų bažnyčia Universiteto kieme* (1998). Šios pakraipos foto lakštus papildo daugybė

kitus Vilniaus senamiesčio architektūrinius statinius ir jų gotikines, barokines, klasicistines, bizantinio stiliaus detales vaizduojančios fotografijos. Itin įdomūs šios serijos darbai, kai Brėdikis įvairias Vilniaus architektūros formas sugretina ir supina su belapių vėlyvo rudens, žiemos ar tik besiskleidžiančio pavasario ekspresyviomis ir muzikaliomis medžių formomis.

Tačiau neabejotinai estetiniu aspektu svarbiausia Brėdikio fotografijų dalis siejasi su įvairiausias gamtos pasaulio ir gyvybės metamorfozes vaizduojančiais ciklais. Jam būdingas domėjimasis visomis gamtos pasaulio apraiškomis: nuo gilinimosi į globalius kosminius ciklus iki Algimantui Švėgždai ir Sigitui Gedai būdingo „artimo regėjimo“, tai yra akyla pasinėrimo į smulkiausių gamtos padarų: skruzdžių, plaštakių, įvairiausių vabalėlių ir pan. gyvenimo metamorfozes. Jo gamtos formų grožio jausmas jautriai niuansuotas, jis pastebi ir efektingai išplėšia iš būties srauto kitiems nepastebimas detales.

Gausiausi šios pakraipos kūriniai vaizduoja prieš nustebusias suvokėjo akis atsiveriančias, nuolatos besikeičiančias metų sezonų ir dienų ciklą apraiškas. Didelė jų dalis vaizduoja didingos pietų Lietuvos miškų, upių, ežerų ir ypač upėtakinių upelių simfonijos fragmentus. Daugybė visiškai paprastų kasdienišku gamtos ir gyvūnijos apraiškų, pakliuvę į aiškiai apibrėžtą Brėdikio objektyvo erdvę, įgauna kitą metafizinę prasmę ir tampa būties bylojimu apie tikrąją užslėptą reiškinių esmę. Fotografo požiūrio aštrumas ir savitumas atsiskleidžia ne tik kupinų didžios poetikos miš-

ko, upių, medžių, smulkesnės gamtos augalijos motyvų, tačiau ir mažiausių gyvių gyvenimo virsmų perteikime. Čia iškart iš pasamonės gelmių išplaukia gilios filosofinės prasmės kupinas Brėdikio foto lakštų ciklas, kurį netgi be jokios ironijos galima būtų traktuoti ir kaip foto epopėją *Žvilgsnis į vorų gyvenimą* (2006), kuriame atsiskleidžia sudėtingiausia gyvenimo filosofijos ir būties procesų drama. Sugebėjimas kitiems neregimuose dalykuose išvelgti didžiulę prasmę, išvysti kitiems neregimas spalvas ar išgirsti kitiems negirdimos slėpiningos būties muzikos garsus yra pirmas ir ryškiausias autentiško menininko kūrybos bruožas.

Iš gamtos grožio apraiškų įvairovę perteikiančių kūrinių išsiskiria: itin meistriškos kompozicijos, dekoratyvus, žalsvai gelsvų spalvų darbas *Lieptas per Bobos šaltinį. Skroblo upelio ištakos* (2007), kontrasto principu paremtas *Šešėliai: Rytas sename sode* (2007) ir vienas nuosta-

biausių, išplautų akvarelinių pilkai melsvų spalvų, foto lakštas *Ugnies magija. Ruošiantis šeštadienio vakarienei* (2007). Šios fotografijos atskleidžia kūrėjo sugebėjimą viename labai imliame vaizdinyje atskleisti didžiąją gamtos paslapčių poeziją.

Ne mažiau kompozicijos ir spalvinės kultūros požiūriu yra įdomūs foto lakštų ciklai *Bobų vasaros miškų tinklai* (2006) ir *Miško paklotės augalija* (2008). Šių ciklų darbuose itin jautriai išryškinamas pačių paprasčiausių augalų santūriai prislopintų spalvų ir formų neryškios poetikos grožis ir taurus aristokratizmas.

Brėdikio judėjimas su fotoaparatu jo nusibrėžtame pasaulio įvairovės ir grožio išryškinimo kelyje tęsiasi, jis kasmet turinamas naujais atradimais ir išžvalgomis, todėl nekyla abejonės, kad šis subtilus gamtos grožio regėtojas dar praturtins mus savo parodose naujais atradimais.

Prof. Antanas Andrijauskas,
Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Vytautas BRĖDIKIS. GYVENIMAS TAI DARBAS, SEKSAS IR HOBY. Parodos „gyvenimas ir kūryba“ plakato fragmentas. 2000

Vytautas BRĖDIKIS. Vizualinė transformacija: Baltojo tilto atspindžiai Neryje. 2007

Vytautas BRĖDIKIS. *Vilniaus senamiestyje: Bernardinų bažnyčios fasado fragmentas.* 2000

Vytautas BRĖDIKIS. *Vizualinė transformacija: dviejų medžių dialogas.* 1996

Vytautas BRĖDIKIS. *Vizualinė transformacija: Sereikiškių parko „interjeras“.* 2005

Vytautas BRĖDIKIS. *Vilniaus senamiestyje: vėjarodės ant Onos bažnyčios stogo.* 1998

Vytautas BRĖDIKIS. *Vilniaus senamiestyje: Jonų bažnyčios varpinė – senamiesčio šerdis.* 2005

Vytautas BRĖDIKIS. *Vilniaus senamiestyje: „architektūrinė“ senamiesčio kalva.* 2004

Vytautas BRĖDIKIS. *Dzūkijos pušynuose: lieptas per Bobos šaltinį.* 2007

Vytautas BRĖDIKIS. *Vilniaus senamiestyje: auga naujo Vilniaus centro „architektūrinė“ kalva.* 2004

Vytautas BRĖDIKIS. *Vilniaus senamiestyje: Vilnelės rėvos.* 2005